

<https://doi.org/10.15407/ukrmova2022.03.073>
УДК 811.161.2:06

С. І. СТАШКІВ, аспірантка відділу граматики і наукової термінології,
Інститут української мови НАН України
вул. Михайла Грушевського, 4, м. Київ, 01001
E-mail: solomia94@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0724-1934>

ВАЛЕНТНО ЗУМОВЛЕНА ТА ВАЛЕНТНО НЕ ЗУМОВЛЕНА СПОЛУЧУВАНІСТЬ ДІЄСЛІВ *ВИКОНУВАТИ* / *ВИКОНАТИ* В МУЗИЧНИХ ТЕКСТАХ

У статті досліджено валентність дієслів *виконувати* / *виконати* як основу їхньої сполучуваності з іншими словами в музичних текстах. Обґрунтовано чотирикомпонентність валентної рамки цих дієслів, визначено комунікативно-прагматичні чинники, що впливають на вербалізацію різних наборів непередикатних іменників. З'ясовано семантичне наповнення та морфологічне вираження валентно зумовлених та валентно не зумовлених компонентів. Зроблено висновок про облігаторне вираження в музичних текстах валентно передбачених суб'єктного й об'єктного компонентів та про обмеженішу сполучуваність з інструментальним й адресатним компонентами. Установлено типові вторинні передикатні синтаксеми, використовувані у простих неелементарних реченнях із цими дієсловами.

Ключові слова: дієслова *виконувати* / *виконати*, валентність, сполучуваність, валентно зумовлені компоненти, валентно не зумовлені компоненти, непередикатні іменники, вторинна передикатна синтаксема

1. ВСТУП

У музичній галузі є понад два десятки найуживаніших дієслів (*акомпанувати*, *аплодувати*, *барабанити*, *бити*, *бубоніти* (бити в бубон), *вести* (голос, партію), *виконувати* / *виконати*, *випускати* / *випустити*, *вчити* / *вивчити* (партію), *грати* / *зіграти*, *заграти*, *диригувати*, *записувати* / *записати*, *звучати* / *зазвучати*, *прозвучати*, *кружляти*, *крутити* (музику), *писати* / *написати*, *присвячувати* / *присвятити*, *рететирувати*, *слухати*, *солірувати*, *співати* / *заспівати*, *танцювати*, *трембітати*, *трубити*, *фаль-*

Ц и т у в а н н я: Шашків, С. І. (2022). Валентно зумовлена та валентно незумовлена сполучуваність дієслів *виконувати* / *виконати* в музичних текстах. *Українська мова*, 3(83), 73–86. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2022.03.073>

шивити та ін.), серед яких видова пара *виконувати / виконати* посідає особливе місце за своєю семантичною здатністю поєднуватися з валентно зумовленими і валентно не зумовленими компонентами, що визначає семантико-синтаксичну структуру простих елементарних і простих неелементарних речень. Порівняно з іншими дієсловами музичної сфери ця видова пара має вищий ступінь узагальненості своєї семантики. У тлумачному одинадцятитомному Словнику української мови подано двоє значень дієслів *виконувати / виконати*: 1) здійснювати що-небудь, реалізувати завдання, наказ, задум і т. ін., проводити в життя; 2) відтворювати для слухачів або глядачів який-небудь твір (музичний, літературний і т. ін.) (СУМ I, с. 411). Саме друге лексичне значення цих дієслів свідчить, що воно загальніше, ширше за лексичні значення дієслів *грати / зіграти* та *співати / заспівати*, що зумовлює більшу кількість лексико-семантичних та морфологічних варіантів залежних та незалежних компонентів.

У зв'язку із цим дієслівна видова пара *виконувати / виконати* становить наукове зацікавлення з погляду валентно зумовленої і валентно не зумовленої сполучуваності як їхньої реченнєвотвірної здатності на тлі інших дієслів музичної сфери.

2. ВАЛЕНТНО ЗУМОВЛЕНІ КОМПОНЕНТИ: СУБ'ЄКТ, ОБ'ЄКТ, ІНСТРУМЕНТАЛЬ, АДРЕСАТ

Дієслова *виконувати / виконати* як лексичні одиниці, що стосуються до музичної сфери, своєю семантикою породжують чотири залежні не-предикатні компоненти: суб'єкта-діяча, об'єкт дії, інструменталь, адресата, тобто є чотиривалентними. У простому семантично елементарному реченні залежно від комунікативно-прагматичної мети можуть бути експліковані всі чотири непередикатні компоненти (*Студент виконав етюд для дітей на піаніно*), три (*Студент виконав етюд на піаніно*; *Студент виконав етюд для дітей*), два (*Студент виконав етюд*).

Облігаторним, послідовно експлікованим у простому семантично елементарному реченні є компонент зі значенням суб'єкта дії, оскільки він визначає того, хто породжує дію, і разом із предикатом *виконувати / виконати* формує суб'єктно-предикатну основу речення. У такому реченні суб'єкт виражений іменником — назвою особи або займенниковим словом у називному відмінку та комбінацією займенникового слова й іменника.

Спеціалізованими лексичними засобами вираження суб'єкта дії є загальні та власні назви осіб, які виконують музичний твір. Напр.: *...щоб кожен оркестрант не тільки сумлінно виконував свою партію...* (ОНІ, с. 11); *Зрідка співаки виконують твори ін. авторів* (УМЕ-1, с. 27); *Українські гості ... виконали й кілька творів азербайджанських колег...* (УМЕ-1, с. 33); *Марина Найдьон виконала Квінтет для фортепіано...* (МУІЖ, 2021); *...де Алчевський виконував головні тенорові партії* (УМЕ-1, с. 51).

На таких осіб можуть указувати у відповідних контекстах особові займенникові іменники в називному відмінку або комбінації займенникових слів та іменників, пор.: **Виконують вони** [цимбалісти] *репертуар тріоїстої музики* (ОНІ, с. 22); **Дехто з музикантів виконує твори на електронних інструментах**.

Другим типовим засобом вираження суб'єкта дії є іменники зі значенням лексично представленої сукупності осіб, кількісно не означеної (*ансамбль, колектив, хор, гурт* та ін.) і кількісно визначеної (*дует, тріо, квартет* та ін.). Напр.: **Ансамбль народних інструментів виконував різноманітні твори**; **Remi Panossian Trio виконує пристрасний і ліричний джаз із рок-енергією та веселим грувом**; **...колектив виконує його** [танець] *вже понад 20 років* (МУГЖ, 2021). Варто виокремити іменники *хор, гурт, дует* і подібні, які так само виражають значення лексичної сукупності (пор.: **Хор виконав щедрівку**; **Гурт виконав «Червону руту»**; **Дует виконав пісню**), оскільки вони мають здатність переходити з називного відмінка в орудний, напр.: **Хор виконав щедрівку** → **Щедрівку виконали хором**; **Гурт виконав «Червону руту»** → **«Червону руту» виконали гуртом**; **Дует виконав пісню** → **Пісню виконали дуєтом**. Проте такі транспозиції неоднорідні: одні з них відбуваються в межах того самого значення, а інші супроводжуються відмінним значенням. І. Р. Вихованець зазначав, що синкретизм називного та орудного відмінка зумовлений «в результаті специфічної взаємодії семантики форми і лексичної семантики наповнювача форми, яка характеризується різноспрямованістю обох семантик» (Вихованець, 1987, с. 171). Іменники, які можуть переходити з одного відмінка в інший, не змінюючи семантики висловлення, дослідники зараховують до складних суб'єктно-інструментальних синтаксем (Вихованець, 1992, с. 170—171; Межов, 2012, с. 351—352). Проте іменники *хор, гурт*, перейшовши в орудний відмінок, набули семантики способу дії. В одинадцятитомному Словнику української мови констатовано, що словоформа *хором*, яку вживають як прислівник, має значення «У кілька голосів, багатоголосо (про спів); ... // Усі разом, одно-стайно» (СУМ XI, с. 125). Прислівник *гуртом* означає «усі разом, усією групою» (СУМ II, с. 197), а прислівник *дуєтом* — «у два голоси; на двох інструментах» (СУМ II, с. 432). Такі лексичні одиниці репрезентують явище семантико-синтаксичної адвербіалізації: унаслідок транспозиції іменник в називному відмінку стає синтетичним синтаксичним прислівником (Габай, 2010, с. 8—9). Із приводу здатності орудного відмінка ставати неморфологізованим прислівником І. Р. Вихованець писав: «Адвербіальні неморфологізовані функції орудного зосереджені в основному в різновидах темпоральних відношень і функції способу дії в широкому розумінні» (Вихованець, 1988, с. 198).

У простому неелементарному реченні позицію суб'єкта наповнюють іменники з абстрактним значенням, оскільки вони є трансформом (дериватом) складнопідрядного речення (Межов, 2012, с. 45). Пор.: *...недостатня підготовка заважає виконати партитуру повністю... ← вони не*

можуть виконати партитуру повністю, бо підготувалися недостатньо; Радянська цензура забороняла виконувати деякі твори Дмитра Шостаковича ← Деякі твори Дмитра Шостаковича було заборонено виконувати, бо їх цензурували в Радянському Союзі. У наведених прикладах інфінітив *виконувати* є основною частиною дієслівного складеного присудка, де акумульовано його лексико-семантичний зміст (Вихованець, 1992, с. 68), і який є одним із позиційних морфологічних варіантів предиката.

Форма називного відмінка абстрактного іменника *голос* у суб'єктній позиції, трансформуючись у форму орудного відмінка, набуває інструментальної семантики, оскільки він виражає значення знаряддя дії, а не її суб'єкта (Межов, 2012, с. 46). Пор.: *Верхній голос звичайно виконує провідну мелодію...* (УМЕ-1, с. 115) → *Звичайно провідну мелодію виконують верхнім голосом.*

Виразниками суб'єктної синтаксеми у простому неелементарному реченні бувають числівники, числівниково-іменникові сполуки та іменники з кількісно окресленим значенням, а саме:

1) збірні числівники, напр.: *Троє виконували «Червону руту»; ...восьмеро виконують авторську пісню...* (СМ, 2022);

2) відіменникові числівники *тисяча, мільйон*, ужиті з неозначено-кількісним значенням, напр.: *Його пісні виконували мільйони* (РН, 2022); *Тисячі естонців виконали гімн українських січових стрільців «Ой, у лузі червона калина»* (U.A.N., 2022); *Тисячі вірян УПЦ виконали тропар¹ Почаївської ікони Богородиці* (СПЖ, 2022); *Тисячі миколаївців виконали Державний Гімн України на урочистостях з нагоди Дня захисника України* (ММР, 2022); *Тисячі виконували твори Баха*;

3) сполуки кількісного числівника та іменника, напр.: *Композицію виконували тринадцять музикантів...* (DU, 2022); *Сто музикантів з семи країн виконують на Майдані в Києві гімн Євросоюзу* (UAM, 2022); *Дев'яносто чотири музиканти з двадцяти дев'яти країн виконали українську народну пісню «Вербовая дощечка»* (ВН, 2022);

4) сполуки збірного числівника та іменника, напр.: *Мелодійний кавер виконали двоє українських юнаків* (ТСН, 2022); *П'ятеро українських воїнів виконали пісню «Ах лента за лентою»*; *Семеро музикантів виконували твори Баха*;

5) сполуки неозначених числівників *багато, небагато, мало, чимало* та іменника, напр.: *Спірічуелс² виконували і записували чимало співаків...* (МУІЖ, 2022);

6) поєднання іменників *більшість, меншість, частина*, що передають неозначену кількість, та іменників у формі родового відмінка однини чи множини (Попович & Шинкарук, 2011, с. 36), напр.: *...більшість рок-музикан-*

¹ Тропар — молитовний вірш для співу на честь якого-небудь свята або святого у православному богослужінні (СУМ Х, с. 283).

² Спірічуелс — давні афро-американські духовні гімни, якими захоплювалися чимало професійних музикантів, а Антонін Дворжак використав у своїй Симфонії № 9 «3 Нового Світу» — називають іще «піснями з рабства» (МУІЖ, 2022).

тів виконують композицій власного виробництва... (МДВС, 2022); **...більшість** нових **гуртів**, ... **виконують** суміш фолку та блек-металу (НА, 2022);

7) поєднання числівниково-іменникової сполуки з прийменниками *понад*, *близько*, що виражають приблизну кількість, напр.: **Понад три тисячі музикантів виконали** композицію гурту Nirvana «Smells like teen spirit»; **На сцені фестивалю свої пісні виконували близько сорока гуртів**.

Позиція об'єкта, як і суб'єкта, послідовно експлікована. Її заповнює передусім лексема зі значенням результату музичної творчості людини. Морфологічно вона виражена типовим для неї знахідним відмінком іменників (Вихованець, 1987, с. 87), що є загальними назвами музичних жанрів: *музика, пісня, репертуар, твір, тема* тощо. Напр.: **...співак виконував російські і українські пісні...** (УМЕ-1, с. 50); **Першим в українській молодіжній масовій музичній культурі виконував власний репертуар** (УМЕ-1, с. 179); **У н'ятому такті цимбаліст виконує тему побічної партії...** (УЦ, с. 53); **...прагнув до виразної академічної манери в хоровому співі, зокрема введенням академічного сопрано, що дозволило виконувати акапельні твори сучасних композиторів** (УМЕ-1, с. 21); **Піаніст виконував музику пізнього романтизму; Національний академічний духовний оркестр України виконав основну тему музики з кінофільму «Володар персніє»**.

У ролі об'єктної синтаксеми вживані також слова, які означають жанр музичного твору: *гімн, голосіння, дума, концерт, ораторія, опера* тощо. Напр.: **На фоні «Мерцької» можуть виконувати й вокальні похоронні голосіння («приказування»)** (МІГ, с. 210); **Андрій виконував українські народні думи** (УМЕ-1, с. 66); **Під його керуванням 1803 тут було виконано ораторію «Пори року» Й. Гайдна** (УМЕ-1, с. 25); **Музиканти виконали оперу відомого композитора; Хорова капела виконала державний гімн; Студентка виконала концерт для фортепіано з оркестром**.

Інколи позицію об'єктної синтаксеми заповнюють назви конкретних музичних творів. Напр.: **У літургії латинського обряду «Аллилуя» виконували перед читанням Євангелія** (УМЕ-1, с. 49); **Учні музичних шкіл люблять виконувати «Місячну сонату»**; **Сьогодні оркестр виконуватиме «Бранденбурзький концерт»**; **Оркестр виконав «Лебедине озеро»**. Зауважимо, що такими об'єктами є переважно назви відомих музичних творів, тому присубстантивний компонент зі значенням жанру не обов'язковий, його опускають.

У ролі об'єктної синтаксеми вживані іменники, що позначають частини більшого музичного твору (напр.: **...співачка Д. Рубін виконала головну партію в опері «Травіата» Дж. Верді** (УМЕ-1, с. 57); **...майстерно виконував найскладніші арії з власним акомпанементом...** (УМЕ-1, с. 210) та конкретні музичні прийоми (напр.: **Цей розмір і низький стрій ... не дає виконувати на цьому інструменті кольоратур та дрібних нот** (МІУН, с. 206); **На цимбалах добре можна виконувати мелізматичні фігури, трелі** (МІУН, с. 227).

Позицію об'єкта дії в простому ускладненому реченні заповнюють сполуки іменника з власне-кількісним, збірним чи неозначено-кіль-

кісним числівником, які з формально-синтаксичного погляду є складеними додатками (Попович & Шинкарук, 2011, с. 71–76). Оскільки додаток «виражає об'єктні семантико-синтаксичні відношення» (Вихованець, 1992, с. 84), то вважаємо такі числівниково-іменникові сполуки повноцінними об'єктами дії. Напр.: ...**де виконав низку її творів для скрипки і фортепіано...** (УМЕ-1, с. 17); **Хлопець виконав декілька простих мелодій**; **Альберт Швейцер виконав три твори Й. С. Баха**; **Упродовж сезону піаніст виконав одинадцять різних програм**; **Колектив виконав кілька композицій**; **Режисер-постановник опери не хотів, щоб один співак виконував дві партії**. Такі числівниково-іменникові сполуки можуть кількісно модифікувати прийменники *понад* (перевищення кількості виконаних творів) та *близько* (приблизна кількість виконаних творів), які зумовлюють родовий відмінок об'єкта (Вихованець та ін., 2017, с. 347). Напр.: **Виконав понад двадцять партій...**; **У цих концертах Беклемішев виконав близько двох тисяч творів...** (УМЕ-1, с. 50); **Співачка виконала понад п'ятнадцять нових пісень**. Іменникову частину числівниково-іменникової сполуки виражають як назви конкретних музичних жанрів і творів, так і найменування музичних прийомів.

Варто зазначити, що дієслівна видова пара *виконувати / виконати* — це морфологічний репрезентант акціональних предикатів із семантикою відтворення, тому експлікація їхнього об'єктного аргумента в реченні зазвичай є обов'язковою (Межов, 2007, с. 71). Проте в музичних текстах та живому мовленні трапляються еліптичні речення, де об'єктний аргумент опущено, його легко встановити з контексту попереднього або наступного речення. Напр.: *Лівіо Мінафра виконує переважно соло*³ ← *Лівіо Мінафра виконує свої твори переважно соло* (МУІЖ, 2022); *Цей скрипаль виконав добре* ← *Цей скрипаль виконав танго добре*. Такі еліптичні речення можливі лише за наявності морфологізованого прислівника у придієслівній позиції.

Дієслівний предикат *виконувати / виконати* своєю семантикою передбачає певне знаряддя дії — інструмент. Інструментальна синтаксема є напівоблігаторною і реалізована в реченнях лише тоді, коли потрібно визначити знаряддя дії. Її експлікують передусім іменники — назви різних музичних інструментів у формі місцевого відмінка з прийменником *на*. Напр.: *На Закарпатті на дещівці-сопілці виконували і похоронні мелодії...* (УМЕ-1, с. 93); *...увертюри, сонати, токкати, сюїти і т. п. — виконуються краще і частіше на клавікорді...* (МІУН, с. 240); *Це все виконувалося на охотничому розі...* (МІУН, с. 384); *Можна, вважає Г. Хоткевич, виконувати на бандурі...* (МІУН, с. 436); *Група В&В project виконала «Токкату і фугу ре мінор» Й. С. Баха на бандурі та баяні*.

Характер інструментальних відношень можна передати похідними прийменниками *за участі, у супроводі, спільно* з у парі з родовим відмінком іменника. Такі прийменники вказують на спільне виконання

³ Йдеться не про музичний твір, а про спосіб виконання без участі інших музикантів (СУМ ІХ, 1978, с. 444).

певної роботи (Балабан, 2016, с. 135). Напр.: ...весілля **виконувались** **виключно в супроводі ансамблю** дрімби з денцівкою (МІГ, с. 40); **Виконувались** **також і фортепіанні квінтели за участю піаністки І. Николишин** (УМЕ-1, с. 182). Ці форми — периферія інструментальної семантики. Вони тісно пов'язані з факультативними детермінантними поширювачами способу дії (Межов, 2007, с. 225).

Дієслова *виконувати / виконати* своєю семантикою відкривають і адресатну позицію, тому що виражають цілеспрямовану інтелектуальну дію — відтворення музичного тексту для слухача. Адресатна синтаксема є найпериферійнішою та необов'язковою для побудови простого семантично елементарного речення із цим предикатним центром. Зазвичай вона виражена не давальним відмінком, що є основним спеціалізованим виразником адресатного компонента (Вихованець, 1992, с. 124—125; Межов, 2007, с. 195), а комбінацією прийменника *для* та іменника в родовому відмінку, якому цей прийменник надає відтінку призначення (Межов, 2007, с. 200). Напр.: **Виконували, мабуть, спеціально для збирача** (МІГ, с. 51); **Музиканти виконали твір для дітей**; **Для справжніх цінителів творчості Й. С. Баха музиканти виконали «Добре темперованийий клавір. Т. 1»**; **Ігор Завадський виконав для вчителів свої найкращі варіації**; **Гурт «Тартак» виконав свої найкращі композиції для гостей фестивалю**.

3. ВАЛЕНТНО НЕ ЗУМОВЛЕНІ КОМПОНЕНТИ: АТРИБУТИВНІ, ЛОКАТИВНІ, ТЕМПОРАЛЬНІ, СПОСОБУ ДІЇ, ЦІЛЬОВІ

Характеристика семантико-синтаксичної структури речень, сформованої дієсловами *виконувати / виконати*, буде неповною без аналізу вторинних предикатних синтаксем, що поширюють валентно зумовлені непредикатні синтаксеми. Чільне місце серед них належить різним видам атрибутивних одиниць. Власне-атрибути охоплюють широкий спектр ознак:

1) ознаки, які сприймаємо органами слуху, напр.: *Таку мелодію можна виконати лише неголосним інструментом*; *Колектив виконував лише тиху мелодійну музику*;

2) ознаки, які характеризують обсяг об'єкта дії, напр.: *Скрипаль Ігор Андрієвський не виконує надто великі форми*; *Студенти охоче виконують короткі твори*;

3) ознаки, які ми сприймаємо органами зору (розмір, колір, форма, вага тощо), напр.: *Софія виконала етюд Шопена на великому чорному фортепіано*; *Музикант виконував свої твори на блискучому напівкруглому роялі*; *Він старанно виконував свої партії на важкому контрабасі*;

4) ознаки, що визначають цінність предмета, напр.: *Деякі композиції можна виконати лише на дорогому музичному інструменті*; *Музикант у підземному переході виконував пісні на дешевій гітарі*;

5) ознаки, що вказують переважно на вік інструмента, напр.: *Перші твори юний саксофоніст виконував на старому інструменті*; *Гітарист не*

виконає перед публікою твір **на нових струнах**, допоки не добре їх не налаштує; Деякі твори краще виконувати **на старих інструментах**;

б) ознаки, які характеризують ступінь складності виконання твору, напр.: *Діти виконують **найпростіші твори***; *Студенти консерваторії виконують **складні композиції***.

Найрізноманітнішими лексичними та морфологічними варіантами представлені атрибутивні синтаксеми, що виражені відносними прикметниками. Вони експлікують ознаку за належністю до:

1) речовини та матеріалу, із яких виготовлено музичні інструменти та їхні окремі деталі, напр.: *Твори класичної музики гітаристи виконують **на нейлонових струнах***; *Найчастіше музиканти виконують свої твори на скрипці з **кленового дерева***;

2) місця, напр.: *Музикант, вірогідно, виконував у концертах у т. ч. **українських народних пісень і танців**...* (УМЕ-1, с. 156); *Молоді музиканти виконують **європейську музику***; *Хор імені Г. Верьовки виконує **українські народні пісні***;

3) мети, тобто де, для кого потрібно виконати відповідну музику, напр.: *Цей колектив виконує лише **весільні пісні***; *На уроках музики майбутні священники виконували **церковні солоспіви***; *У селі були жінки, які професійно виконували **похоронні голосіння***;

4) часу, пори дня чи року, напр.: *Вуличні музиканти виконують **осінні пісні***; *Саксофоніст на радіоконцерті виконував **вечірні мелодії***;

5) до виду музичного твору, мелодії або прийому, напр.: *Співак виконував лише **акапельні твори***; *На святковій месі органістка виконувала лише **урочисту музику***.

Окрім морфологізованих прикметників, позицію атрибута наповнюють прийменникові та безприйменникові відмінкові форми іменників. Зокрема, атрибути із семантикою призначення та ад'єктивацією родового присубстантивного відмінка. Така атрибутивна синтаксема супроводжує об'єкт дії. Її лексичним виразником є ім'я композитора чи музиканта. Напр.: *Тут співачка виконала **«Манон» Джакомо Пуччині*** (МУІЖ, 2021); *Я виконуватиму **«Героїчні варіації» Людвіга ван Бетховена**...* (МУІЖ, 2021); *...коли в Дармштадті було вперше виконано **Klavierstück XI К. Штокгаузена**...* (УМЕ-1, с. 41); *...було виконано **оперу «Поргі і Бесс» Дж. Гершвіна*** (УМЕ-1, с. 57); *...концерти камерної музики, де виконувалися **твори Й. Гайдна*** (УМЕ-1, с. 25); *Як камерний співак виконував **російські й українські пісні, солоспіви М. Лисенка, Я. Степового, Г. Алчевського*** та ін. (УМЕ-1, с. 50); *...в концертах виконувались **твори Л. Дичко, С. Зажитько, Л. Самодоєвої*** та ін. (УМЕ-1, с. 171). «Родовий присубстантивний, — зазначав О. Г. Межов, — у синтаксичній структурі сучасної української мови виступає найтиповішим засобом конденсації висловлювання» (Межов, 2007, с. 310). Фактично тут відбулося згортання підрядної частини складнопідрядного речення до словосполучення із залежним та опорним компонентами. І. Р. Вихованець слушно наголошував, що така конденсація походить з редукції предикатного слова.

Родовий відмінок у таких реченнях виконує подвійну функцію: посесивного суб'єкта і згорненого предиката (Вихованець, 1987, с. 150—151). Пор.: *Піаніст виконав «Реквієм», який написав Моцарт* → *Піаніст виконав «Реквієм» Моцарта*.

Специфічним морфологічним вираженням вторинної атрибутивної синтаксеми є прийменниково-відмінкова форма *для* + *родовий відмінок іменника*. У реченні вона також виконує функцію призначення, але є «різновидом адресатної синтаксеми невалентного характеру» (Межов, 2007, с. 312), і утворена від предикатів *бути написаним*, *бути призначеним* (Межов, 2007, с. 312). Пор.: *Виконувався концерт для бандури та балалайки Г. Таранова* (УМЕ-1, с. 127) ← *Виконувався концерт Г. Таранова, який написали для бандури та балалайки*; *Він виконав понад 100 нових творів для мандоліни* (МУІЖ, 2021) ← *Він виконав понад 100 нових творів, призначених для мандоліни*; *Він виконав поліфонію для гітари* ← *Він виконав поліфонію, написану для гітари*.

Семантику належності предмета особі чи групі осіб передають посесивні атрибути, морфологічно експліковані присвійними прикметниками або присвійними займенниковими прикметниками, напр.: *Він виконав батькову пісню*; *Святослав Вакарчук виконує лише свої пісні*.

Виразниками посесивних відношень бувають відносно-присвійні прикметники із суфіксом *-ськ-*, напр.: *...виконувала вагнерівські партії С. Крушельницька...* (УМЕ-1, с. 26).

Широко представлені в семантико-синтаксичній структурі простого неелементарного речення і вторинні предикатні синтаксеми з локативним значенням. Дієслівна видова пара *виконувати / виконати* своєю семантикою не може відкрити валентну позицію локатива, тому що вона можлива лише при дієсловах із семою «рух» та «переміщення». І. Р. Вихованець, крім локативної непередикатної, виділяв вторинну локативну синтаксему (Вихованець, 1992, с. 171—177). У музичних текстах вона виражена прийменниковими формами місцевого відмінка іменників і передає місце локалізації дії, напр.: *В Одесі виконав «Варіації на тему рококо» П. Чайковського...* (УМЕ-1, с. 49); *...вперше в Києві виконав «Реквієм» В. А. Моцарта*; *В. Балей виконав у США ряд творів Б. Лятошинського...* (УМЕ-1, с. 58); *До слова, Соломія виконала головні партії чи не в усіх операх Вагнера на різних сценах світу...* (МУІЖ, 2021); *На київському фестивалі «Музичні прем'єри сезону» 2002 виконували симфонічний твір П. Вітні* (УМЕ-1, с. 25); *Твори Алмаші виконувались на міжнародних фестивалях сучасної музики...* (УМЕ-1, с. 49); *Наразі цикл «Ліра і меч» майже не виконується у Європі* (МУІЖ, 2021).

Морфологічними виразниками локативної семантики є також просторові прийменники *біля*, *близько*, *поруч*, *посеред* і т. д. та іменники в родовому відмінку. Напр.: *Студентська рок-група виконувала свої пісні біля ратуші*; *Колектив «Пікардійська терція» виконував свої пісні посеред вулиці*; *Юліана виконувала джаз у кафе неподалік від оперного театру*.

Проте локативні вторинні синтаксеми у простих неелементарних реченнях із дієслівним предикатом *виконувати* / *виконати* дещо периферійніші, ніж атрибутивні.

У таких реченнях широко вживані вторинні предикатні синтаксеми із семантикою способу дії, що вирізняються своїми морфологічними варіантами. Вони експліковані:

1) морфологізованими прислівниками, напр.: *Щоб твір звучав гарно, кожен учасник ансамблю повинен сумлінно виконувати свою партію;*

2) прийменниками *під орудою*, *під керівництвом* та іменником у формі родового відмінка, напр.: *Під орудою вимогливого вчителя Марія виконувала найскладніші твори; Під керівництвом диригента оркестр блискуче виконав оперу Дж. Верді;*

3) невідмінюваними словами на зразок *форте*, *фортисимо*, *крещендо*, *акапела*, *піанісимо*, *піано* та ін., напр.: *Коли виконуєш крещендо, слід пам'ятати...* (ОНІ, с. 6); *Ці рядки необхідно виконати піанісимо;* «*Пікарідійська терція*» *чимало своїх творів виконує акапела;*

4) неморфологізованим, синтаксичним прислівником *хором*, напр.: *Антифон виконували всім хором...* (УМЕ-1, с. 77).

На противагу їм темпоральні синтаксеми обмеженіше представлені в цих простих неелементарних реченнях і виражені переважно морфологізованими прислівниками *уперше* (*вперше*), *щороку* та ін., що вказують відповідно на початок виконання музичного твору або на його повторюваність у часі, напр.: *...уперше на американській землі виконав гімн «Ще не вмерла Україна»* (УМЕ-1, с. 55); *Щороку на фестивалі виконують композицію Майкла Джексона «We are the world».*

Цільова синтаксема у простих неелементарних реченнях із дієслівним предикатом *виконувати* / *виконати* трапляється значно рідше й морфологічно виражена іменником у місцевому відмінку та прийменником *для*, напр.: *Виконувались на монтелеві й похоронні мелодії для слухання* (МІГ, с. 96).

4. ВИСНОВКИ

Отже, сполучуваність дієслів *виконувати* / *виконати* в музичній сфері ґрунтована на чотирьох валентно зумовлених непередикатних компонентах — суб'єктному, об'єктному, інструментальному та адресатному, і п'ятьох валентно не зумовлених компонентах — атрибутивному, локативному, способу дії, темпоральному та цільовому. Їх експлікацію у простому реченні визначає насамперед поставлена комунікативно-прагматична мета. Із-поміж валентно зумовлених компонентів облігаторними є суб'єктний, бо він називає у простому елементарному реченні особу чи сукупність осіб, а в простому неелементарному реченні — кількісно означену або неозначену сукупність осіб, які виконують музичний твір, та об'єктний компонент, виражений у простому елементарному реченні назвами музичного жанру чи конкретного музичного твору, а в просто-

му неелементарному реченні — переважно назвами кількісно означеної та неозначеної сукупності творів.

Інструментальний компонент напівоблігаторний, оскільки він не потребує такої послідовної експлікації, як суб'єктний та об'єктний. Його типовими репрезентантами є назви музичних інструментів, які морфологічно виражені іменником у місцевому відмінку з прийменником *на*, нетиповими — орудний відмінок, коли йдеться про виконання музичного твору співом, та похідними прийменниками *за участі*, *у супроводі*, *спільно з* у парі з родовим відмінком іменника.

Адресатний компонент — необлігаторний, він визначає у простому елементарному реченні слухача (слухачів) музичного твору, якого (яких) називає прийменниково-відмінкова форма *для* + родовий відмінок іменника.

Із-поміж валентно не зумовлених компонентів (вторинних предикатних синтаксем), використаних у простих неелементарних реченнях із дієслівним предикативним центром *виконувати* / *виконати* та виражених різноманітними лексичними й морфологічними варіантами, домінують атрибутивні з власне-атрибутивними, відносними та посесивними значеннями.

Широко вживаний у таких реченнях компонент зі значенням способу дії, виражений морфологізованими та неморфологізованими прислівниками зі значенням способу дії, невідмінюваними іменниками та прийменниково-відмінковими формами.

Обмеженіше представлені локативний і темпоральний компоненти. Периферійним є компонент із цільовим значенням.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ВН — *Волинські новини. Перше інформаційне агентство*. (2022). <https://www.volynnews.com/>

МДВС — *Інтернет-портал «Музика для вашого серця»*. (2022). <https://sites.google.com/site/music00445/>

МІГ — *Мацієвський, І. Г.* (2012). *Музичні інструменти гуцулів*. Вінниця: Нова книга.

МІУН — *Хоткевич, Г. М.* (2013) *Музичні інструменти українського народу*. Харків: Видавець Олександр Савчук.

ММР — *Миколаївська міська рада. Офіційний портал*. (2022). <https://mkrada.gov.ua>

МУІЖ — *Музика. Український інтернет-журнал*. (2021). <http://mus.art.co.ua/bethoven-uvkonanni-marynu-pauz-on/>

ОНІ — *Роговська, Є. В., & Рутецький, В. В.* (2014). *Оркестр народних інструментів*. Житомир: Видавництво ЖДУ імені Івана Франка.

СМ — *Суспільне мовлення*. (2022). <https://corp.suspilne.media/>

СПЖ — *Спілка православних журналістів*. (2022). <https://spzh.news/ua>

СУМ — *Горецький, П. І., Бурячок, А. А., Гнатюк, Г. М., Швидка, Н. І., Доценко, П. П., Черторизька, Т. К., ... Юрчук, Л. А.* (ред.). (1970—1980). *Словник української мови* (т. 1—11). Київ: Наукова думка.

ТСН — *Телевезійна служба новин*. (2022). <https://tsn.ua/>

УМЕ-1 — *Грица, С. Й., Загайкевич, М. П., Кияновська, Л. О., Корній, Л. П., Костюк, Н. О. ... Юдкін, І. М.* (ред.). (2006). *Українська музична енциклопедія* (т. 1: А — Д). Київ: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України.

- УЦ — Незовибатько, О. Д. (1976). *Українські цимбали*. Київ: Музична Україна.
DU — *Depo.ua*. (2022). <https://www.depo.ua/>
NA — *Nina.AZ*. (2022). <https://www.wiki.uk-ua.nina.az/>
PN — *Politeka.Net*. (2022). <https://politeka.net/uk>
UAM — *UAPOST.US. Ukrainian American media*. (2022). <https://uapost.us/>
UA.N. — *UA. NEWS*. (2022). <https://ua.news/ua/>

ЛІТЕРАТУРА

- Балабан, Г. С. (2016). *Динамічні процеси у прийменниковій системі української літературної мови кінця ХХ — початку ХХІ сторіч*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
Вихованець, І. Р. (1987). *Система відмінків української мови*. Київ: Наукова думка.
Вихованець, І. Р. (1988). *Частини мови в семантико-граматичному аспекті*. Київ: Наукова думка.
Вихованець, І. Р. (1992). *Нариси з функціонального синтаксису української мови*. Київ: Наукова думка.
Вихованець, І. Р., Городенська, К. Г., Загнітко, А. П., & Соколова, С. О. (2017). *Грамматика сучасної української літературної мови. Морфологія*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
Габай, А. Ю. (2010). *Синтаксична прислівникова транспозиція відмінкових і прийменниково-відмінкових форм* [автореф. дис. ... канд. філол. наук, Інститут української мови НАН України]. НБУВ. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2010/10gauyvf.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1
Городенська, К. Г. (1991). *Деривація синтаксичних одиниць*. Київ: Наукова думка.
Межов, О. Г. (2007). *Суб'єктні синтаксиси у структурі простого речення*. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки.
Межов, О. Г. (2012). *Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць*. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки.
Попович, Н. М., & Шинкарук, В. Д. (2011). *Синтаксична структура речень з числівниковим компонентом в українській мові*. Чернівці: Чернівецький національний університет.

Статтю отримано 26.09.2022

Статтю схвалено 24.10.2022

LEGEND

- DU — *Depo.ua*. (2022). <https://www.depo.ua/> (in Ukrainian).
MDBS — *Muzyka dlia vashoho sertsia*. (2022). <https://sites.google.com/site/music00445/> (in Ukrainian).
MІH — Matsiievs'kyi, I. H. (2012). *Muzychni instrumenty hutsuliv*. Vinnytsia: Nova knyha (in Ukrainian).
MІUN — Khotkevych, H. M. (2013). *Muzychni instrumenty ukrains'koho narodu*. Kharkiv: Vydavets' Oleksandr Savchuk (in Ukrainian).
MMR — *Mykolaivs'ka mis'ka rada. Ofitsiyniy portal*. (2022) <https://mkrada.gov.ua/> (in Ukrainian).
MUIZh — *Muzyka. Ukraïnskyi internet-zhurnal*. (2021). <http://mus.art.co.ua/betkhoven-u-vykonanni-maryny-nayd-on/> (in Ukrainian).
NA — *Nina.AZ*. (2022). <https://www.wiki.uk-ua.nina.az/> (in Ukrainian).
ONI — Rohovs'ka, Ie.V., & Rutets'kyi, V. V. (2014). *Orkestr narodnykh instrumentiv*. Zhytomyr: Vydavnytstvo ZhDU imeni Ivana Franka (in Ukrainian).
PN — *Politeka.Net*. (2022). <https://politeka.net/uk> (in Ukrainian).
SM — *Suspil'ne movlennia*. (2022). <https://corp.suspilne.media/> (in Ukrainian).
SPZh — *Spilka pravoslavnykh zhurnalistiv*. (2022). <https://spzh.news/ua> (in Ukrainian).

- SUM — Horets'kyi, P. I., Buriachok, A. A., Hnatiuk, H. M., Shvydka, N. I., Dotsenko, P. P., Chertoryz'ka, T. K., ... Iurchuk, L. A., (Red.). (1970—1980). *Slovník ukraïns'koï movy* (Vols. 1—11). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- TSN — *Televezîina sluzhba novyn*. (2022). <https://tsn.ua/> (in Ukrainian).
- UA.N. — *UA. NEWS*. (2022). <https://ua.news/ua/> (in Ukrainian).
- UAM — *U.APOST.US. Ukrainian American media*. (2022). <https://uapost.us/> (in Ukrainian).
- UME-1 — Hrytsa, S. I., Zahaikevych, M. P., Kyianovs'ka, L. O., Kornii, L. P., Kostiuik, N. O. ... Iudkin, I. M. (Red.). (2006). *Ukraïns'ka muzychna entsyklopediia* (Vol. 1: A — D). Kyiv: Instytut mystetstvoznavstva, fol'klorystyky ta etnologii im. M. T. Ryl's'koho NAN Ukraïny (in Ukrainian).
- UTs — Nezovybat'ko, O. D. (1976). *Ukraïns'ki tsymbaly*. Kyiv: Muzychna Ukraïna (in Ukrainian).
- VN — *Volyns'ki novyny. Pershe informatsiine ahentstvo*. (2022). <https://www.volynnews.com/> (in Ukrainian).

REFERENCES

- Balaban, H. S. (2016). *Dynamichni protsesy u pryimennykovii systemi ukraïns'koï literaturnoi movy kintsia 20-ho — pochatku 21-ho storich*. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho (in Ukrainian).
- Habai, A. Iu. (2010). *Syntaksychna pryslivnykova transpozyciia vidminkovykh i pryimennykovo-vidminkovykh form* [Extended summary for the Candidate of Philological Sciences degree, Instytut ukraïns'koï movy NAN Ukraïny]. NBUV. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2010/10gaypvf.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1 (in Ukrainian).
- Horodens'ka, K. H. (1991). *Deryvatsiia syntaksychnykh odynyts'*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Mezhov, O. H. (2007). *Sub"iektni syntaksemy u strukturi prostoho rechennia*. Lutsk: Volyns'kyi natsional'nyi universytet imeni Lesi Ukraïny (in Ukrainian).
- Mezhov, O. H. (2012). *Typolohiia minimalnykh semantyko-syntaksychnykh odynyts'*. Lutsk: Volyns'kyi natsional'nyi universytet imeni Lesi Ukraïny (in Ukrainian).
- Popovych, N. M., & Shynkaruk, V. D. (2011). *Syntaksychna struktura rechen' z chyslivnykovym komponentom v ukraïns'kii movi*. Chernivtsi: Chernivets'kyi natsional'nyi universytet (in Ukrainian).
- Vykhovanets', I. R. (1987). *Systema vidminkiv ukraïns'koï movy*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Vykhovanets', I. R. (1988). *Chastyny movy v semantyko-hramatychnomu aspekti*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Vykhovanets', I. R. (1992). *Narysy z funktsional'noho syntaksysu ukraïnskoï movy*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Vykhovanets', I. R., Horodens'ka, K. H., Zahnitko, A. P., & Sokolova, S. O. (2017). *Hramatyka suchasnoi ukraïns'koï literaturnoi movy. Morfolohiia*. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho (in Ukrainian).

Received 26.09.2022

Accepted 24.10.2022

Solomiia Stashkiv, postgraduate student of Department of Grammar and Scientific Terminology, Institute for the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine
4 Hrushevs'kyi St., Kyiv 01001, Ukraine
E-mail: solomia94@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0724-1934>

**VALENCY-BASED AND NON-VALENCY BASED CONJUGABILITY
OF VERBS *TO PERFORM* / *HAVE PERFORMED* IN MUSICAL TEXTS**

The article examines the valency of the verbs ‘to perform / have performed’ as the basis of their conjugability with other words in musical texts. The four-component valency frame of these verbs is substantiated, communicative and pragmatic factors affecting the verbalization of various sets of non-predicate nouns are defined. The semantic content and morphological expression of valency-based and non-valency-based components are clarified. A conclusion was made about the mandatory expression of valency-predicted subject and object components in musical texts and about limited conjugability with instrumental and address components. Typical secondary predicate syntaxes used in simple non-elementary sentences with these verbs are established.

Keywords: verbs *to perform* / *have performed*, valency, conjugability, valency-conditioned components, valency-free components, non-predicate nouns, secondary predicate syntaxeme